

Op weg naar de 'dementievriendelijke gemeente'

Drempels slechten, deuren openen

Het ontstond in 2001 in Schotland: het idee van de 'dementievriendelijke gemeente'. Sindsdien zijn er op dit vlak allerlei initiatieven ontstaan, in Japan, in Duitsland en, vanaf eind 2009, in België. Wat houdt het concept precies in en wat wil men ermee bereiken?

door Jurn Verschraegen

Een 88-jarige man met een ernstige vorm van dementie werd onlangs als een crimineel behandeld, toen hij in een supermarkt op het Museumplein in Amsterdam een niet-betaalde bonbon wilde meenemen. De man en zijn 81-jarige mantelzorgster werden door de beveiliging in de kraag gevat om te worden overgeleverd aan de politie. De twee 'misdadigers' moesten ter plekke bijna twee uur wachten voordat zij door de politie werden opgehaald. Die liet hen daarna gelukkig weer snel vrij.

De dagelijkse boodschappen doen is voor veel mensen met dementie een ritueel dat laat zien dat zij dikwijls nog lange tijd over een grote mate van autonomie beschikken. Maar hoe ga je als winkelier om met iemand die twee keer wil betalen of al voor de derde keer bij je langskomt voor dezelfde boodschap? In de praktijk merken we dat dergelijke voorvallen tot onbegrip kunnen leiden en zelfs tot defensieve reacties van de omgeving – hoewel gelukkig meestal niet zo extreem als op het Museumplein. Het concept 'dementievriendelijke gemeente' is onder meer bedoeld om dit soort situaties te helpen voorkomen door stereotiepen over dementie te ondergraven.

Vooroordelen en clichés

Ook in België neemt het aantal mensen met dementie zinderogen toe. Verwacht wordt dat in 2030 zo'n 200 duizend personen aan deze ziekte zullen lijden. Tel daar nog eens de mantelzorgers bij op en je hebt het over een aanzienlijke groep in de samenleving. Niettemin leven mensen met dementie en hun naasten vaak geïsoleerd. Het gedrag van de patiënten is

Maar hoe ga je als winkelier om met iemand die twee keer wil betalen of al voor de derde keer bij je langskomt voor dezelfde boodschap?

niet rationeel en doordat de ziekte verder niet zichtbaar is, reageert de omgeving dikwijls onbeholpen. Vooroordelen en clichés staan een spontane communicatie in de weg en ook het contact met de lokale gemeenschap brokkelt af. De leeftijd speelt evenmin in het voordeel van mensen met dementie: door het ouder worden verliezen zij goede kennissen en vrienden en dit kan het isolement verhogen. Op symposia over dementie zien we echter een andere trend: daar nodigt men steeds vaker mensen met dementie uit als spreker en betreft hen bij de voorbereidingen. Ook bij de beleidsvorming wordt meer en meer naar de mening van mensen met dementie zelf gevraagd. Door vroegtijdige diagnosestelling zijn mensen met dementie ook langer in staat op te komen voor hun lotgenoten en te ijveren voor een adequaat dienstenaanbod. Ondanks deze ontwikkeling blijft het taboe op dementie nog altijd bestaan, vooral omdat het een geestesziekte betreft met rechtstreekse gevolgen voor het dagelijks functioneren. Dit taboe leidt vaker dan men zou denken tot een verhoogd isolement van mensen met dementie en hun mantelzorgers. Mensen met dementie beseffen dit zelf heel goed: 'Wie zich onzeker voelt en niet goed weet wat dementie is, heeft de neiging om ons uit te weg te gaan.'

Winkelstraat

In 2001 bracht de Schotse Alzheimervereniging een boekje uit met initiatieven om het mogelijk te maken dat mensen met dementie, met de hulp van vrijwilligers, zo lang mogelijk als volwaardige burgers zouden kunnen participeren in de plaatselijke samenleving. Met dit boekje, *Creating dementia friendly communities: a guide*, was het idee van de 'dementievriendelijke gemeente' geboren.

Vier jaar later, in 2005, lanceerde de Japanse minister van Volksgezondheid een publiekscampagne om meer begrip voor

Wir unterstützen Sie dabei, die richtigen Zutaten für ein liebevolles Miteinander zu finden.

Demenz in der Familie – wir helfen!

Das Projekt Demenz Arnsberg berät und unterstützt Sie – kostenlos!
Arnsberg: 02931 8069 | Neheim: 02932 9806090 | Hüsten: 02932 891382
www.projekt-demenz-arnsberg.de

Robert Bosch Stiftung

»Omas Spaghetti schmecken irgendwie anders als früher!«

Wächst Ihnen die Pflege Ihres demenzkranken Angehörigen über den Kopf?

Das Projekt Demenz Arnsberg berät und unterstützt Sie – kostenlos!
Bitte nehmen Sie Kontakt mit uns auf:
Arnsberg: 02931 8069 | Neheim: 02932 9806090 | Hüsten: 02932 891382

Robert Bosch Stiftung

Wir lassen Sie nicht hängen!

Demenz in der Familie – wer hilft mir?

Das Projekt Demenz Arnsberg berät und unterstützt Sie – kostenlos!
Bitte nehmen Sie Kontakt mit uns auf:
Arnsberg: 02931 8069 | Neheim: 02932 9806090 | Hüsten: 02932 891382

Robert Bosch Stiftung

In de Duitse stad Arnsberg verspreide men in het kader van de dementievriendelijke gemeente aansprekende affiches over het thema dementie bij winkels en apotheken, in theaters en bussen van het openbaar vervoer.

Congres Professioneel werken in de ouderenzorg:
SUCCESVOLLE METHODIEKEN UIT DE PRAKTIJK
14 OKTOBER www.bsl.nl/congresouderenzorg

'We wilden goede, maar vooral duurzame projecten ondersteunen die het netwerk van de persoon met dementie in de samenleving zouden versterken'

dementie te kweken en hierbij gemeentelijke netwerken op te richten. Tot de voornaamste doelstellingen van deze campagne behoorden het trainen van een miljoen 'dementieondersteuners' om mensen te informeren over het specifieke karakter van deze ziekte, het entameren van casemanagement, de ondersteuning van patiëntenorganisatie en het opzetten van lokale, 'dementievriendelijke' gemeenschappen. In het kader van de campagne solliciteerde men actief naar ideeën om burgers in het dagelijks leven nauwer te betrekken bij de persoon met dementie en zijn omgeving.

Zo gebruikte men in de Japanse stad Osaka vanuit het dagverzorgingscentrum de winkelstraat als middel om dementie bespreekbaar en vooral aanvaardbaar te maken. De bedoeling van het winkelstraatproject was om aan te tonen dat een persoon met dementie op een normale wijze in de samenleving kan blijven functioneren wanneer deze in een rustige omgeving verkeert die hem of haar als persoon erkent en aanvaardt. De medewerkers van het dagverzorgingscentrum ondersteunen en informeren de winkeliers regelmatig over dementie en geven omgangstips. Die ondersteuning helpt hen om mensen met dementie in hun winkel beter te bejegenen en zo hun keuzevrijheid en autonomie langer in stand te houden.

Burgerbeweging

In hetzelfde jaar 2005 deed de Duitse 'Aktion Demenz', een burgerbeweging die verhoging van de levenskwaliteit van mensen met dementie en hun omgeving beoogt, een oproep om te werken aan een dementievriendelijke gemeente. Met de term 'dementievriendelijk' bedoelt men niet dat mensen met dementie in die gemeente welkom zijn, maar dat er initiatieven ontstaan die de houding tegenover dementie veranderen en de integratie van mensen met dementie bevorderen. Inmiddels zijn er zo'n 150 projecten gestart en zijn in honderden dorpen, steden en gemeenten in Duitsland de eerste sporen al zichtbaar. Mensen met dementie (en hun mantelzorgers) vinden er concrete mogelijkheden om te blijven meetellen in de lokale gemeenschap en het openbare leven. Daarnaast schept men betere voorwaarden om spontaan contact te kunnen leggen en wordt bevorderd dat personen met dementie in verenigingen, buurtwinkels, supermarkten, plaatsen voor openbare dienstverlening, cafés en restaurants bejegend worden met het respect dat ze verdienen.

In de Duitse stad Arnsberg bijvoorbeeld werkte men het concept van de dementievriendelijke gemeente uit door betere informatie te verstrekken, een netwerk op te zetten tussen de diverse actoren in het veld en de betrokkenheid van de burger te vergroten. Concreet zette men er een circusproject op met een gezamenlijke workshop voor kinderen en bewoners van

een woonzorgcentrum. Verder kwam er een Alzheimercafé waar mensen met dementie hun ervaringen kunnen delen en werd een al bestaande breng- en haaldienst die met vrijwilligers werkt, verder uitgebouwd. Bij winkels en apotheken, in theaters en bussen van het openbaar vervoer ten slotte verspreide men aansprekende affiches over het thema dementie. Intussen zijn er in Arnsberg drie steunpunten actief, waar actuele informatie te vinden is die ook actief wordt verspreid en waar personen met dementie zelf terecht kunnen voor langdurige begeleiding en advies. In de steunpunten stemt men professionele hulp, vrijwilligerswerk en de vragen van mensen met dementie en hun mantelzorgers op elkaar af.

Een ander voorbeeld vinden we in Augsburg waar men sinds 2009 werkt met een soort 'peterschap'. De 'peter' (peetoom) van de persoon met dementie geeft informatie over de ziekte en onderhoudt contacten met apothekers, overheidsinstellingen, scholen, kerkgemeenschappen, verenigingen enzovoort met als doel vooroordelen en angst voor het ziektebeeld weg te nemen. De peters werken per stadsdeel en hebben allemaal een scholing gekregen over dementie. Vaak zijn het mensen die ooit met dementie in aanraking zijn gekomen in hun eigen familie en die vanuit hun eigen ervaring dus weten wat de noden zijn. Eén van hen beschrijft zichzelf als de 'blindengeleidehond' van de persoon met dementie die deze ook bijstaat bij het maken van keuzes in de zorgverlening.

Verbindende acties

Einde 2009 vond de Koning Boudewijnstichting de tijd rijp om ook in België werk te maken van het concept van de dementievriendelijke gemeente. Diverse actoren in de samenleving, van apothekers tot de horeca en van toeristische diensten tot wijkcomités konden hiervoor een project indienen. Volgens *Magda Aelvoet*, gewezen federaal minister van Volksgezondheid en voorzitter van de werkgroep dementie, was dit nog niet zo eenvoudig 'aangezien men uit het klassieke zorgdenken moest stappen en diende na te denken over verbindende acties die de samenleving en de integratie van personen met dementie ten goede zouden komen. We wilden goede, maar vooral duurzame projecten ondersteunen die het netwerk van de persoon met dementie in de samenleving zouden versterken. Daarom hielden we bij de selectie rekening met de kans of de projecten op termijn reproduceerbaar zijn in andere regio's'. De zestien geselecteerde gemeenten en steden die ingingen op de oproep van de Stichting, staan dan ook voor een grote uitdaging. De ondersteunde projecten zijn heel divers. In Brugge bijvoorbeeld worden op initiatief van het regionale expertisecentrum dementie Foton, het stadsbestuur, het overlegplatform dementie en het samenwerkingsinitiatief eerste lijnsgezondheidszorg momenteel alle verenigingen, winkeliers en handelaars, onderwijswereld, culturele sector en zorgsector gemobiliseerd om mee te werken aan het doorbreken van het isolement van personen met dementie en om bij te dragen aan een menswaardige omgang. 'Als stadsgemeenschap kunnen we helpen om deze ziekte te dragen,' zegt schepen (wethouder) voor Welzijn *Lieve Mus*. Een website ([#### Zorg aan zet – ethiek en lichamelijkeheid in de zorg voor ouderen](http://www.dementievrien-</p></div><div data-bbox=)

Zorgnet Vlaanderen, het Centrum voor Biomedische Ethiek en Recht van de K.U. Leuven en het zorg-ethisch lab sTimul organiseren op 22 september een studiedag over ethiek en lichamelijkeheid in de zorg. Aanleiding is het verschijnen van het boek van *Linus Vanlaere* en *Chris Gastmans* *Zorg aan zet: ethisch omgaan met ouderen*.

De studiedag wil de relaties verkennen tussen zorg, lichamelijkeheid en waardigheid. Inleidingen zijn er onder meer over 'Wederkerigheid in de aanraking' en 'Kwetsbaarheid en lichamelijke integriteit in de zorg voor ouderen'.

Parallelsessies gaan in op wederkerigheid in de aanraking bij het wassen, ethische reflectie, fixatie, euthanasie, lichamelijke autonomie, kunstmatige voedsel- en vochttoediening, intimiteit en seksualiteit.

Meer informatie op (+32) 2 511 80 08 of via www.zorgnetvlaanderen.be.

delijkbrugge.be) bundelt alle acties. En er is een vijfjarenplan gemaakt waarvan op 1 april jongstleden de informatie- en bewustwordingsfase is gestart. Op de informatieavond waren een honderdtal personen aanwezig: geïnteresseerde burgers, mensen met dementie en hun mantelzorgers, vertegenwoordigers vanuit de handelsvereniging, de culturele sector en de onderwijswereld.

Wandelroutes

In Limburg begint de stad Hasselt '(H)eerlijk op stap met personen met dementie in Hasselt en Zonhoven'. Dit is een erg origineel project dat zal worden uitgevoerd in samenwerking met de toeristische diensten van Hasselt en Zonhoven, het stadsarchief, de Hasseltse Gidsenbond en de natuurgidsen van Zonhoven. Doel is om drie wandelroutes uit te werken die specifiek geschikt zijn voor mensen met dementie en hun mantelzorgers; hierbij zullen begeleidende brochures worden gemaakt die een plaats zullen krijgen tussen de vele andere brochures van het toeristische aanbod.

Het 'herinneringspad' graaft in het charmante verleden van de stad Hasselt. Voor iemand met dementie een zinvolle activiteit die uitnodigt om te reminisieren: de herinneringen die plekje en gebouwen oproepen, brengen het vertrouwde verleden voor even terug. Bij de 'zinnenprikkende wandeling' worden alle zintuigen aangesproken. Een zeer geschikte insteek want bij mensen met dementie blijft de werking van de zintuigen het langst intact en daarmee zijn deze dus het communicatiemiddel bij uitstek in geval van dementie. Proeven van Limburgse streekproducten, een bezoek aan het jenevermuseum en een kruidentuin kunnen onder meer deel uitmaken van deze activiteit. Tot slot biedt de 'natuurlijke ervaring' personen met dementie die vertrouwd zijn met de natuur de mogelijkheid om tot rust te komen in het groene Zonhoven. In alle drie de gevallen krijgen de gidsen die de wandelingen begeleiden samen met de uitbaters van de bezochte plaatsen langs de routes een scholing over dementie van het regionale expertisecentrum dementie Contact.

De gemeente Essen, vlakbij de Nederlandse grens, doet al meer dan 25 jaar aan bewustwording rond dementie. Het kleinschalig genormaliseerd wonen in De Bijster, de zorgvoor-

ziening in de buurt, is daar niet vreemd aan. De Bijster is in de regio een begrip en in feite nog steeds een pionier: betrokken bij het dementiecafé, het nadenken over kleinschaligheid, het ontstaan van de expertisecentra dementie, diverse innoverende projecten rond voeding en kwaliteitszorg, enzovoort. De burgemeester, de schepen en het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn vonden het 850-jarig bestaan van de gemeente dan ook aanleiding om dementie een formele plaats te geven in de gemeente. Men plant er een extra uitgave van het gemeentelijk informatieblad met een overzicht van alle hulp- en dienstverlening en een bundeling van alle specifieke activiteiten (zoals een culturele avond met film, bewustwordingsactiviteiten voor de bevolking, enzovoort) die men daarnaast nog wil ontwikkelen.

En zo zijn er nog meer lokale initiatieven: in Gent bijvoorbeeld waar men mensen met dementie met lokale kunstenaars en de heemkundige kring wil laten meewerken aan diverse kunstwerken en in Dendermonde waar men een buddyproject wil opstarten om mensen met dementie bij te staan bij hobby's of boodschappen doen.

Valkuilen

Toch moeten dergelijke initiatieven alert zijn op ongewenste neveneffecten. Het gevaar is immers reëel dat steden en gemeenten het dementievriendelijke karakter van de initiatieven gaan gebruiken als een probaat promotiemiddel, zonder dat er diepgang is of dat er een goede visie achter zit. Een andere valkuil zou kunnen zijn dat de gemeente het project herleidt tot een activiteit van de klassieke voorzieningen in de ouderenzorg en hierdoor in feite het klassieke denken over ouderen in stand houdt. In dat geval verandert er niets wezenlijks in de visie op mensen met dementie in de samenleving. Het Japanse voorbeeld toont duidelijk aan dat je resultaat kunt boeken door buiten de traditionele denkkaders te treden. Daarom zal het van belang zijn om regelmatig te evalueren of de filosofie van de dementievriendelijke gemeente nog steeds het leidend beginsel is.

Voor het welslagen van initiatieven in het kader van de dementievriendelijke gemeente is het verder belangrijk dat ze aansluiten bij onze cultuur van het verenigingsleven en van het goede 'Bourgondische' leven. Daarbij kunnen zij zich het best richten op meerdere aspecten van de samenleving tegelijk: cultuur, onderwijs, handel, enzovoort. Het doorbreken van de negatieve beeldvorming rond dementie kan enkel lukken wanneer de samenleving zorg en begeleiding zichtbaar maakt en de mogelijkheden gebruikt die mensen met dementie nog hebben. De gedachte van veerkracht staat hierbij centraal. Ten slotte gaat het bij het concept van de dementievriendelijke gemeente om meer dan 'de gemeente' alleen. Het gaat om een oproep aan de hele samenleving waarin we de existentiële vraag moeten stellen hoe mensen met dementie willen leven en welke ondersteuning zij wensen.

Jurn Verschraegen is coördinator van het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen.

Doel is om drie wandelroutes uit te werken die specifiek geschikt zijn voor mensen met dementie en hun mantelzorgers